

UOT 376

Nigar Adil qızı Paşayeva
Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi
<https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>

GÖRMƏ MƏHDUDIYYƏTLİ ŞAĞİRD LƏRLƏ İŞİN TƏŞKİLİNDƏ AİLƏ-MƏKTƏB ƏMƏKDAŞLIĞI

Нигяр Адиль гызы Пашаева
преподаватель Азербайджанского университета языков

СОТРУДНИЧЕСТВО СЕМЬИ И ШКОЛЫ В ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ С УЧЕНИКАМИ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ

Nigar Adil Pashayeva
teacher of Azerbaijan University of Languages

COOPERATION OF FAMILY AND SCHOOL AND ORGANIZATIONAL WORK WITH VISUALIZED STUDENTS

Xülasə. Məqalədə görmə məhdudiyətli şagirdlərlə işin təşkilində ailə-məktəb əməkdaşlığının əlaqələndirilməsi, əməkdaşlıq formalarının ümumiləşdirilməsi, görmə məhdudiyətli uşaqların səciyyəvi xüsusiyyətlərinin müəyyənəşdirilməsi öz əksini tapmışdır. Eləcə də görmə məhdudiyətli şagirdlərdə tam və qismən görmənin əlamətlərini səciyələndirilmiş, görmə məhdudiyətli şagirdlərlə təlim mühitinin təmin olunması prinsipləri ümumiləşdirilmişdir.

Açar sözlər: görmə məhdudiyəti, prinsiplər, əməkdaşlıq, təlimin təşkili

Резюме. В статье отражены вопросы сотрудничества семьи и школы в организации работы со слабовидящими учащимися, обобщение форм сотрудничества, выявление характерных особенностей слабовидящих детей. Также охарактеризованы признаки полного и частичного зрения у слабовидящих учащихся, обобщены принципы обеспечения образовательной среды для слабовидящих учащихся.

Ключевые слова: нарушения зрения, принципы, сотрудничество, организация обучения

Summary. The article reflects the cooperation of family and school in organizing work with visually impaired students, generalizing the forms of cooperation, identifying the characteristic features of visually impaired children. The signs of full and partial vision in visually impaired students are also characterized, and the principles of providing an educational environment for visually impaired students are generalized.

Key words: visual impairment, principles, cooperation, organization of training

Görmə məhdudiyətli uşaqlar təlimdə bir sıra çətinliklərlə üzləşir. Bunun üçün müxtəlif təlim metodlarından, təlim resurslarından istifadə etməklə yanaşı əməkdaşlıq və dəst də effektiv təlimin təşkilini təmin edir.

Görmə məhdudiyətli şagirdlərin səciyyəvi xüsusiyyətləri, onların günlük həyatlarında və təhsil prosesində fərqlilik yaradır. Bu xüsusiyyətlər nəzəri və təcrübi baxımdan şagird nailiyyətlərinə və potensiallarına təsir göstərir.

Görmə məhdudiyətli insanlarda görmə məhdudiyəti tam görmə itkisi, qismən görmə itkisi ilə müşahidə olunur.

Tam görmə itkisi: Hər iki gözdə görmə duyğusu yoxdur. Əsasən anadangəlmə və hər hansı bir qəza səbəbindən baş verə bilər.

Qismən görmə itkisinə aşağıdakılar daxildir:

- İşıq qavrayışı olan uşaqlar. Bu uşaqlar yalnız işığı görürlər, yəni işığı qaranlıqdan ayırırlar. Düzgün proyeksiya ilə işıq qavrayışı olan uşaqlar işığın istiqamətini düz-

gün müəyyən edə bilir, yanlış proyeksiya ilə işıq qavrayışı olan uşaqlar işığın hardan gəldiyini göstərə bilmirlər

- İşıq və rəng qavrayışı olan görmə məhdudiyətli uşaqlar, həm işığı qaranlıqdan, həm də rəngləri fərqləndirirlər.
- İnsan üzün qarşısında əlinin hərəkətlərini görür, yaxın məsafədə isə obyektlərin rənglərini, konturlarını, siluetlərini ayırd edə bilir.
- Periferik görmə itkisi olanlar ətrafdakı obyektləri, hadisələri mərkəzi görmə ilə görməyə başlayır.
- Gecə görmə itkisi olan şəxslər gündüz gördüklərini yadda saxlamaqla gecə bundan istifadə edirlər [14, 18].

Bu səciyyəvi xüsusiyyətlərdən irəli gələrək görmə məhdudiyətli şagirdlərin təlim məlumatlarını yadda saxlaması üçün fərqli metodlardan istifadə edilməlidir. Görmədən anlamaq və yadda saxlamaq əsasən toxunma və təmas əsasında mümkündür. Valideyn, müəllim və təhsil müəssisəsinin rəhbərləri belə xüsusiyyətlərə sahib olan şagirdlərin təlim prosesini təşkil etmək üçün birgə əməkdaşlığı təmin etməlidir.

Görmə məhdudiyətli uşaqlar üçün təlim mühiti aşağıdakı **prinsiplər** əsasında təşkil olunmalıdır.

Əlaqə və ittifaq: görmə məhdudiyətli uşaqların öyrənmə prosesində qarşılıqlı əlaqələrin qurulması. Müəllim-şagird-valideyn ittifaqı öyrənmə motivasiyası yaradır.

Görmə məhdudiyəti-fərqli tələblər: Hər bir şagirdə görmə məhdudiyəti fərqli olduğundan öyrənmə üçün fərqli üsullardan istifadə olunmalıdır.

Əməliyyat təcrübələri: görmə məhdudiyətli uşaqlar müxtəlif alətlərlə və cihazlarla tanış olmaqla praktik bacarıqlarını inkişaf etdirilməlidir.

Əlaqələnmə texnologiyası: görmə məhdudiyətli şagirdlərin təhsil mühitini daha maraqlı və əyləncəli edəcək texnologiyalardan istifadə. Məsələn, səsli və mətn tanıma proqramları, taktiki oyunlar və s.

Tərəfdaş dəstəyi: maraqlı tərəflərin iş birliyi şagirdlərin əməliyyat təcrübələrini daha effektiv etməsinə dəstəkdir.

Müstəqil yaradıcılıq və problem həlli: görmə məhdudiyətli uşaqlar öz problemlərini həll etməyə və öz yaradıcılıq potensiallarını inkişaf etdirməyə sövq edilməlidir.

Əyləncə və mədəni tədbirlər: Şagirdlər üçün səyahətlər, əyləncəli tədbirlər və s. təşkil olunmalıdır.

Düzgün rəhbərlik və təlim: müəllimlər görmə məhdudiyətli uşaqlara rəhbərlik edəcək və dəstəkləyici təlim proqramları təklif etməlidir [18, 20].

Bu prinsiplər ailə və məktəb əməkdaşlığını təmin edəcək.

“Əlilliyin müəyyən olunması meyarları”nın təsdiq edilməsi və “Əlilliyin və sağlamlıq imkanlarının məhdudluğunun müəyyən olunması meyarlarına dair Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin (2015) qərarına əsasən görmə məhdudiyətli insanların I, II və III qrup əlilliyinin müəyyən edilməsi aşağıdakı kateqoriyalara əsasən müəyyənləşdirilir:

- özünəqulluq bacarığı;
- sərbəst hərəkətmə bacarığı;
- istiqamətseçmə bacarığı;
- ünsiyyət bacarığı;
- davranışına nəzarətmə bacarığı;
- öyrənmə bacarığı;
- əmək fəaliyyəti bacarığı [4, 12].

Bu kimi səciyyəvi xüsusiyyətlər görmə məhdudiyətli şagirdlərin təliminin təşkilində vacib amillərdəndir. Çünki, inklüziv təhsildə təlimin təşkilini müəllimlər uşaqların ehtiyaclarına uyğun həyata keçirməlidir.

Görmə məhdudiyətli şagirdlərin təliminin təşkilində valideynlər öz uşaqlarının təhsil perspektivlərinin inkişafına daha çox dəstək olmalıdır. Valideynlər, uşaqlarının təlim və tərəqqisini tənzimləmək, dəstəkləmək üçün əhəmiyyətli rol oynayır. Bu baxımdan görmə məhdudiyətli şagirdlərin valideynlərinin maarifləndirilməsi önəmlidir. Bunun üçün valideynlər aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirməlidir:

- görmə məhdudiyətinin təsirini anlamaq, onların müstəqil hərəkət etmələrini və təhsil almalarını təmin etmək;
- uşaqların təhsil imkanlarını araşdırmaq;
- uşaqları evdə dərs hazırlamağa təşviq etmək;
- uşaqları tələb olunan texnoloji resurslarla təmin etmək.
- uşağın sosiallaşmasında özgüvən yaratmaq və s. [17, 21]

Valideynlər övladlarının mövcud təhsil alma durumunu, təhsil yeniliklərini izləməli, təhsilə sahib olmalarını dəstəkləməlidirlər.

Görmə məhdudiyətli şagirdlərin tədris prosesində daha effektiv nəticələr əldə etməsi üçün ailə-məktəb əməkdaşlığı təhsil müəssisələri tərəfindən tənzimlənməlidir. Ailə-məktəb əməkdaşlığı yolları aşağıdakı kimi təqdim olunur:

Müəllimlərin ailələrlə əlaqəsi: ailələr haqqında ümumi məlumat.

Tədris materiallarının paylaşılması: ailələr uşaqlarının təlim nəticələrinə dair müntəzəm məlumat əldə etməlidir.

Təcrübə paylaşımı: Müəllimlər görmə məhdudiyətli şagirdlərin ailələrinə öyrənmə təcrübəsi haqqında məlumatlar, metodik dəstək verməlidirlər ki, ailələr evdə onları dəstəkləyə bilsin.

Tələbələrin günlük izlənməsi (video-kamera, kamera): Ailələrə şagirdlərin tədris prosesini gündəlik izləmələri üçün şərait yaradılmalıdır.

İndividuallaşdırılmış təlim proqramı: Görmə məhdudiyətli şagirdlər üçün individual təlim planları və dəstək tədbirləri müəyyənləşdirilməlidir. Şagirdlər öz zəifliklərini anlamalı, öz potensiallarını dəyərləndirməlidir.

Şagirdlərə valideyn dəstəyi: Şagirdlərə hər zaman valideyn tərəfindən dəstək verilməli və təlim motivasiyası yaradılmalıdır.

Dəstəkləyici görüşlər: Şagirdlərin inkişafını müzakirə etmək üçün təşkilatlanmış görüşlər həyata keçirilməlidir.

Ailə-məktəb əməkdaşlığı görmə məhdudiyətli şagirdlərin daha yaxşı öyrənmə təcrübəsinə yiyələnməsinə, daha yaxşı nailiyyətlər əldə etməsinə şərait yaradacaq.

Görmə məhdudiyətli uşaqların ailələri ilə məktəb əməkdaşlığının formaları aşağıdakı kimidir:

1. Ailə və məktəb qrupları. Sosial şəbəkələr üzərindən qruplar yaratmaq. Ailələrə məlumatlar vermək, müzakirələr açmaq.

2. Müşavirələr və tədbirlər. Ailə və uşaqlar məktəbə dəvət olunur və təlimçilər uşaqların nailiyyətlərini və problemlərini araşdırır.

3. Ailə məsləhətçiləri və rəhbərlər. Ailə məsləhətçiləri və rəhbərlər ailələrlə görüşür, görmə məhdudiyətli uşaqların təhsilinə necə dəstək olacaqlarına dair maarifləndirici söhbətlər aparır.

4. Ailə təlimləri. Təcrübəli məsləhətçilər tərəfindən ailələr üçün təlimlər təşkil olunur. Ailələr öyrənmə təcrübəsini daha yaxşı mənimsəyir.

5. Ailələrin təşkilatlara dəvəti. Ailələrin məktəbdə iştirakını, layihələrə təşviqini və məktəb qurumlarında iştirakı tənzimlənilir.

6. Məlumat günü. Şagirdlərin tərəfdaşlığı ilə təşkil olunan tədbirlərdə uşaqların təhsili ilə tanış olmaq, təkliflər verilir, təkliflər dinlənilir [22].

Qeyd olunan əməkdaşlıq formaları görmə məhdudiyətli şagirdlərin təhsildə uğur qazanmaları üçün ailə və məktəbin birgə fəaliyyətini təmin edəcək.

Aparılan araşdırmalar nəticəsində görmə məhdudiyətli uşaqların təliminin təşkilində ailə-məktəb əməkdaşlığının önəmli cəhətləri nəzəri təcrübələr əsasında öz təsdiqini tapmışdır. Tam görmə itkisi və qismən görmə itkisi risk qrupuna daxil olan şagirdlərin təhsil perspektivinin inkişafında uşaqların səciyyəvi xüsusiyyətləri ailə və məktəb əməkdaşlığı nəticəsində tənzimlənməlidir. Bunun üçün: əlaqə və ittifaq; görmə məhdudiyətli-fərqli tələblər; əməliyyat təcrübələri; əlaqənin texnologiyası; tərəfdaşlıq dəstəyi; müstəqil yaradıcılıq və problem həlli; əyləncə və mədəni tədbirlər; düzgün rəhbərlik və təlim; əməliyyat təcrübəsi kimi prinsiplər nəzərə alınmalıdır.

Görmə məhdudiyətli şagirdlərin valideynləri övladlarını təhsilə təşviq etməli, onları texnoloji resurslarla təmin etməlidir. Eləcə də, müəllimlər şagirdlərin təlim nəticələrinə dair ailələri daim məlumatlandırılmalı, individuallaşdırılmış təlim proqramı tərtib etməli, şagirdlərin dəstəklənməsi üçün valideynlərdə motivasiya yaratmalıdır. Bunun üçün müşavirələr və tədbirlər keçirilməli, ailə məsləhətçiləri və rəhbərləri görüşdürülməli, ailə təlimləri təşkil edilməli, ailələri təşkilatlara dəvət edilməli, məlumat günü təyin edilməli, ailə və məktəb qrupları yaradılmalıdır. Bu əməkdaşlıq formaları effektiv təlim prosesi ilə nəticələncək, şagirdlərin təhsildə uğur qazanmalarına təkan verəcək.

Tədqiqatın nəticələri bir daha onu deməyə əsas verir ki, inklüziv təlimin təşkilində nəzəri biliklər araşdırılmalı, görmə məhdudiyətli şagirdlərlə təlim mühitinin yaradılmasında yeni texnologiyalarının tətbiqi imkanları genişləndirilməlidir. Ailə-məktəb münasibətlərinin mahiyyəti istiqamətində maarifləndirici tədbirlər həyata keçirilməlidir ki, bu da görmə məhdudiyətli şagirdlərdə təlim motivasiyasının

və təlim səmərəliliyinin yüksəlməsini təmin edəcək.

Problemin aktuallığı. Görmə məhdudiyətli şagirdlərin təhsilə cəlb olunması və sosiallaşması hər zaman aktuallıq kəsb etmişdir.

Problemin elmi yeniliyi. Görmə məhdudiyətli şagirdlərin ailə və məktəb əməkdaşlığının nəzəri aspektlərinin tədqiqi.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Gənc tədqiqatçılar, müəllimlər və ailələr üçün məlumat bazasıdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycanda yalnız bir məktəb görmə məhdudiyətli uşaqlara təhsil verir. URL: <https://sputnik.az/20220405/azerbaycanda-yalniz-bir-mekteb-gorme-mehdudiyetli-usaqlara-tehsil-verir---resm-440839340.html>
2. Beynəlxalq Gözdən Əlillər Günü. URL: https://az.wikipedia.org/wiki/Beyn%C9%99lxalq_G%C3%B6zd%C9%99n_%C6%8Flill%C9%99r_G%C3%BCn%C3%BC
3. Evdə təhsil almaq hüququ verən xəstəliklərin siyahısının və evdə təhsilin təşkili Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı. URL: <https://e-qanun.az/framework/1724>
4. “Əlilliyin müəyyən olunması meyarları”nın təsdiq edilməsi və “Əlilliyin və sağlamlıq imkanlarının məhdudluğunun müəyyən olunması meyarlarına dair Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin (2015) qərarı. URL: <https://e-qanun.az/framework/49623>
5. Görmə imkanları məhdud uşaqlar üçün yeni sosial reabilitasiya mərkəzləri yaradılacaq. URL: <https://sosial.gov.az/media/xeberler/2472>
6. Xüsusi təhsil müəssisələri haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarı. URL: <https://e-qanun.az/framework/1725>
7. “İnklüziv təhsilin təşkili Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarı. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://edu.gov.az/uploads/NK/2023/NK-qerar-No43.pdf>
8. İnklüziv təhsil (Məlumat kitabçası). <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://static.inkluzivtehsil.edu.az/book/files/M%C9%99lumat%20kitab%C3%A7as%C4%B1.pdf>
9. İnklüziv təhsilə cəlb olunan şəxslərlə işin aparılması. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kvalifikasiya.edu.az/modullar/Inkluziv_Tehsile_Celb_Olunan_Shexslerle_Ishin_Aparilmasi.pdf
10. İnklüziv təhsilin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirinin əmri. URL: <https://edu.gov.az/az/umumi-tehsildoc/inkluziv-tehsilin-ehate-dairesinin-genislendirilmesi-barede-azerbaycan-respublikasi-tehsil-nazirinin-emri>
11. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. URL: <https://e-qanun.az/framework/4353>
12. “I dərəcə əlilliyi olan şəxslərə və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşaqlara qulluq edən şəxslərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdü”nün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. URL: <https://president.az/az/articles/view/32738>
13. “2018-2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı URL: <https://e-qanun.az/framework/37269>
14. Ailə eğitim rehberi: görme engelli çocuklar. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.gov.tr/media/5632/gorme-engelli-cocuklar-aile-egitim-rehberi-link-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf>
15. Биктуганов Ю.И. Взаимодействие педагога с семьей и общественностью [Текст] : учеб. пособие / Ю. И. Биктуганов ; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург [б. и.], 2016. – 148 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/132623399.pdf>
16. Будаева Н.А. Разработка и оформление индивидуального образовательного маршрута. URL: <https://spbschool553.com/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B0-%D0%B8-%D0%BE%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C/>
17. Взаимодействие семьи и школы при обучении детей с ОВЗ в процессе инклюзивного образования. URL: <https://solncesvet.ru/opublikovannyie-materialyi/vzaimodeystvie-semi-i-shkoly-pri-obucheniya>

18. Горшкова, Т.В. Организация взаимодействия образовательного учреждения с родителями, воспитывающими детей с ограниченными возможностями здоровья / Т.В. Горшкова. – Текст: непосредственный // Образование и воспитание. – 2016. – № 5 (10). – с. 126-127. – URL: <https://moluch.ru/th/4/archive/48/1701/>
19. Классификация нарушений зрения. URL: https://68cdo.ru/children/?page_id=2387
20. Мастюкова Е.М., Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.И.Селиверстова. – М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 408 с. https://specialviewportal.ru/uploads/21.Mastyukova_Ye.M._Semeynoye_vospitaniye_detey_s_otloneniyami_v_razvitii.pdf
21. Развитие системы взаимодействия «школа – семья» в условиях инклюзивного образования. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sistemy-vzaimodeystviya-shkola-semya-v-usloviyah-inklyuzivnogo-obrazovaniya>
22. Сотрудничество школы и семьи при реализации программы инклюзивного образования. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvo-shkoly-i-semi-pri-realizatsii-programmy-inklyuzivnogo-obrazovaniya>

E-mail: pasayevanigar718@gmail.com
Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok., dos. N.E. Zeynalova,*
ped.ü.fəls.dok., dos. V.P. Bəşirov
Redaksiyaya daxil olub: 20.11.2023